

MO 13
EURÓPSKA LITERÁRNA MODERNA A AVANTGARDA

- A) Charakterizovať literárnu modernu (symbolizmus, impresionizmus, dekadencia, parnasizmus)
 - B) Charakterizovať avantgardy + znaky smerov (surrealizmus, expresionizmus, futurizmus, dadaizmus, kubizmus)
 - C) Konkrétni autori a ich diela – Baudelaire, Rimbaud, Verlaine, Apollinaire
 - D) funkčné jazykové štýly a ich znaky, rozdiel medzi umeleckým a náučným štýlom
-

A) LITERÁRNA MODERNA: Toto obdobie je vymedzené približne 80. tými rokmi 19. storočia a koncom 20. tých rokov 20. storočia. Moderna = nový, moderný. Ide o **symbolizmus, impresionizmus** (Van Gogh – Slnéčnice) a **dekadenciu**. Aj napriek tomu, že sa nerozvíjali v rovnakom období, podnecovali a ovplyvňovali sa navzájom. Obohacujú sa o **NÁRODNÉ TRADÍCIE**, vplyvy a podnety z národných literatúr, **PRVKY Z FILOZOFIE A ESTETIKY**. Do literatúry sa vnáša **HRDINA – SAMOTÁR**. Zdôrazňuje sa **JEDINEČNOSŤ AUTORSKÉHO SUBJEKTU** (autor literárneho diela sa modeluje do osobnosti, ktorá **PRECITLIVELO** vníma a reaguje na dramatickú prítomnosť tej doby = kapitalizmus), rozklad spoločenskej atmosféry, zmätok, napätie, strata ideálov, spoločenské perspektívy, strata mravných hodnôt, istôt, vojnový konflikt (zbohatlíci), silnejúca kapitalistická spoločnosť, rast priemyselnej výroby prináša prehlbovanie majetkových rozdielov medzi ľuďmi. Táto kapitalistická spoločnosť prestáva vnímať, podporovať, všímať si umenie a spoločnosť sa spolieha na vedu ako nový zdroj bohatstva, politickej a ekonomickej moci. Obdobie literárnej moderny bol umelecký smer, ktorý vznikol ako reakcia na realizmus. Hlavným prvkom lit. moderny bolo subjektívne chápanie sveta autorovými očami, kde sa samotný autor stavia do pozície osobnosti, ktorá niekedy až precitlivo vníma a reaguje na pragmatické fakty vtedajšej doby. Literárna moderna sa prejavila hlavne v literatúre a výtvarnom umení, cez ktoré autori vnášali a prejavovali svoje pocity ostatným ľuďom. Počas lit. moderny sa vytvorilo niekoľko na seba nadväzujúcich smerov:

PARNASIZMUS: je to literárna škola vo francúzskej poézii, ktorá kládla dôraz na formu básne (odmietali spoločenskú skutočnosť a jej problémy), inšpirácia v minulosti (antika), odmietali spätosť umenia so spoločenskou realitou, lebo tvrdili, že zmyslom umenia (poézie) je dokonalá krása a umenie, základné heslo bolo *umenie pre umenie*.

SYMBOLIZMUS: vznikol vo FRA v 19. storočí, sústredené vnímanie, estetický zážitok tvorcu, poetický nástroj = symbol, slúži na vyjadrenie abstraktného pojmu napr. mier – holubica, ustupuje tu záujem o minulosť, autori sa štylizujú do role „nepochopených a prekliatych“, vybrali si samotu v spoločenskom živote i tvorbe, hľadali nové priestory v neskutočne, sne, podvedomí = mimo reality, unikali od problémov reality, sústredili sa na **SVOJE VNÚTRO**, stojí tu duch nad hmotou. Využíva: neobvyklá štruktúra básne, ťažisko v duševnosti osoby, vo vnútri, evokácia = výzvy z vnútra, zvukové efekty, hra s asociáciami (voľné združovanie predstáv) napr. *štíhla tráva, šteklené obilie*, voľný verš, citová zložka = sensualizmus, zvukomalba, eufonická stránka a výstavba verša *duní Dunaj a luna za lunou sa valí*, čerpali z náboženstva. Je charakteristické, že básnici nezobrazovali skutočnosť, vonkajší ani vnútorný svet priamo, ale pomocou znakov, symbolov (holubica - mier, srdce – láska...).

DEKADENCIA: *décadence* = úpadok, zaraďujeme sem spisovateľov, ktorí opustili tradíciu v poézii, myšlienka **ČISTÉHO UMENIA** – nespájať umenie so spoločenským dejom, zobrazovanie deja na rozklade mravných hodnôt, napr. česť. Je pre nich príznačný subjektivismus, individualizmus a pesimizmus, zblíženie poézie s hudbou a maliarstvom. Rozvíja sa lyrika, ktorá vyjadruje náladovosť a fantáziu, často úzkosť a depresie. Hlavnými predstaviteľmi boli **Charles Baudelaire, Paul Verlaine**.

IMPRESIONIZMUS: momentálny vonkajší dojem zobrazujú autori, najmä v maliarstve, dôležitá je farebnosť (Van Gogh = Slnéčnice), tým chcú vyjadriť citové rozpoloženie autora. Impresió = dojem, vnem, založený na sensualizme (zmyslové vnímanie), za dôležité považoval okamžitý dojem. Je založený na zobrazení konkrétneho zážitku zo sveta každodenného života, tak ako ho zachytávajú ľudské zmysly. Do poézie sa dostal prostredníctvom výtvarného umenia. (Maliari: Eduard Manet, Claude Monet, Vincent Van Gogh) V literatúre **Paul Verlaine**.

Baudelaire, Rimbaud a Verlaine sú označovaní aj ako **PREKLIATI BÁSNICI**.

C) **CHARLES BAUDELAIRE:** pokladajú ho za zakladateľa symbolizmu, nenávidel otčima, utekal z domu, myslel na samovraždu, chodil po Paríži so zelenými vlasmi, mal vynikajúce výsledky, no vylúčili ho, pre literatúru nechal právo, po smrti rodičov utratil peniaze, dostal obrnu, stratil reč a zomrel.

- **Mladý čarodej, Fanfrdolo:** próza, v ktorej nenašiel uspokojenie, rozhodol sa venovať básnickej činnosti
- **KVETY ZLA:** jeho jediná básnická zbierka, básnický text je komponovaný ako dramatické dielo a rozčlenené je do častí: **Splín a ideál, Parížske obrazy, Víno, Kvety zla, Vzburá, Smrť**. Sú odpoveďou na poéziu parnasizmu (statickosť, opisnosť) a výpoveďou o hlbokom vnútornom ovplyvnení tvorbou Poa. Vo svojich veršoch spojil do kontrastných dvojíc telo a ducha. Stúpenci dekadencie sa uzavierali pod ťarchou spoločenských pomerov do vlastného vnútra a sústredovali sa na hľadanie neobvyklých obrazov. Prestupuje pred čitateľa s otvoreným srdcom, spovedá sa zo svojho nešťastia, sklamaní nad sociálnymi problémami a pomermi, otvára i svoje ľúbostné city. V živote nenašiel uspokojenie = pesimizmus. **Albatros** = prirovnáva sa k albatrosovi, označuje sa za vydedenca. (pesimizmus = *nedávno krásavec, teraz neborák, chromý pasažier*, subjektivismus = on ako albatros, básnik sa podobá princovi, symboly = *albatros* je voľnosť, sloboda ako aj *šíp a veslá*).

C) JEAN ARTHUR RIMBAUD: ja je niekto iný = rozdvojenosť osobností, mal otca, ktorý opustil rodinu, detstvo a vzťahy k rodine zohrali významnú úlohu v živote, chorobne citlivý, nepokojnej povahy, úteky z domu, od detstva tulák, viedol bohémsky život, celá tvorba medzi 15-20. rokom života, potom prestáva písať, cestuje ako cirkusant, zomiera na rakovinu. Zaujal hugovský sen o slobode. Tvorba namierená proti meštiactvu, plná vzdoru proti útlaku, klamstvu, pretváranie. Cítiť znechutenie z mravov malomesta, očarenie prírodou, milostné a mladické predstavy o živote, zmyslové vnímanie sveta.

- **Pri hudbe** (atmosféra a zlé mravy malomesta)
- **Vystrašené deti** (sociálne motívy)
- **Vzrušenie, moje tuláctvo** (prechádzky po prírode, očarenie ňou)
- **Román** (mladické predstavy o živote)
- **V zelenej krčmičke** (milostné predstavy)
- **Illuminácie** (zrekonštruované podľa rukopisov jeho kamarátmi)

C) PAUL VERLAINE: rozpoltená osobnosť, 1 nohou vo väzení, 2. v blázninci, žil vo sváre vášni a pudov, nedokončil právo, viedol bohémsky život, priateľ s Rimbaudom, kvôli nemu opustil rodinu

- **PREKLIATI BÁSNICI:** spomína na obdobie, kedy začínajú tvoriť prekliati básnici a prečo si zvolili tento názov
- **Moja nemocnica, Moje väzenie, Vyznania:** prozaické diela
- **Saturnské básne:** 1. básnická zbierka, uplatnil tu postupy parnasizmu, ide o zvukové i vizuálne vyjadrenie silného citového a zmyslového zážitku z poznávania krajiny a obdivu k nej. Uplatnili sa uňho aj motívy lásky, smútku, túžby.
- **Múdrosť:** predstavuje dramatický a rušný život básnika

C) GUILLAUME APOLLINAIRE: (Apollinaire pseudonym), vedúca osobnosť avantgardy, spojením medzi symbolizmom a nadrealizmom, kontakty s kubistami, Picasso bol jeho priateľ, matka Poľka židovka, otec Rus, mal zaujímavý život. Bol známy tým, že sledoval celý život Rómov, tulákov, ľudí z predmestia...

- **Kaligramy:** kaligrafické básne napísané do obrazca, ktorý vyjadruje obsah
- **ALKOHOLY:** prevrat v poézii kvôli úvodnej básni **Pásmo**, voľný tok myšlienok, myšlienkové pochody človeka, voľné verše, radené za sebou, každý verš je samostatná myšlienka (nečlenený celok), bezinterpunkčnosť, strieda sa prít. a min., komickosť a tragickosť, lyrickosť a epickosť, reťaz rozličných dojmov, videní, z formálnej stránky sa podobá ako keby kubistickému obrazu, využitie farieb, všednosť dňa má pre autora fantáziu a čaro, vyvoláva predstavu filmovej montáže.

B) AVANTGARDY: nový filozof., spol. a lit. program, je vyústením moderny, súbor smerov postsymbolického a postimpresionistického obdobia, označenie umeleckých smerov na začiatku 20. storočia a vzdor umelcov voči spoločnosti. Už to nie sú osamelí jednotlivci ale zostavujú svoje umelecké programy a manifesty, cez ktoré ohlasujú odmietavý postoj k vtedajšej spoločnosti. Avantgarda = pokrokový, prinášajúci nové myšlienky. Rozumieme tým širokú škálu ideovo-estetických programov, ktoré v umení pôsobili takmer súčasne. V D vznikol expresionizmus (Kafka), v TAL futurizmus (Marinetti), v RUS konštruktivizmus, vo CH dadaizmus (Tzara), v CZ poetizmus (Seifert) a vo FRA surrealizmus (Breton). Na rozdiel od umelcov literárnej moderny, avantgardisti neunikajú zo spoločnosti, ale chcú v nej existovať a aktívne ju pretvárať.

ABSTRAKCIONALIZMUS: usiluje sa realitu nahradiť abstrakciou

DADAIZMUS: vznikol v CH, predstaviteľ Tristan Tzara, výsmech nezmyselnosti kapitalistického sveta, spontánna tvorivosť, ničenie tradičných hodnôt (verš, rým), rozoberá báseň, ktorá potom ako celok nemá zmysel, reakcia na vojnu, zaradovali slová do veršov bez logiky, bez zmyslu, komickosť, primitivizmus, sny, podvedomie, nezmyselnosť poriadku = anarchia. Dadaizmus je zo slova dada – detský džavot, ako výsmech nezmyselnosti kapitalistického sveta. Mnohí umelci odchádzajú na bojiská, iní emigrovali. Vzniká počas 1. svetovej vojny, bol proti literárnym konvenciám, propagoval nezlučiteľnosť umenia s logikou, poéziu nezmyslov, zbavenú sociálneho významu.. Dadaisti hlásali deštrukciu jazyka.

FUTURIZMUS: futurus – budúci, preceňoval, oslavoval vedu, techniku a civilizáciu, opisovali vedecko-technický pokrok ako zdroj krásy, propagovali vojnu, zobrazovali ruch, tempo rodiaceho sa priemyselného mesta = dynamika, oslobodzovali sa od interpunkcie, rýmu, odmietali normy, konvencie. Metafory – nočná vibrácia arzenálov a lôžok, dobrodružné parníky vetriace obzor (tvrdé básnické umenie). Futurizmus zrušil interpunkciu, dával prednosť slovesám, ktoré mali vyjadriť dynamickosť sveta. Futuristi oslobodili slovo z ustálených väzieb, zrušili interpunkciu chceli, aby sa literárne dielo dokázalo vyjadriť o prítomnosti cez onomatopoeje (citoslovce) a kakofóniu (neľubozvučné zoskupovanie hlások).

KUBIZMUS: z fr. cube – kocka, autori si vyberajú vo výtvarníctve geometrické tvary (Picasso), pospájali slová, ktoré mali nečakané asociácie, bez logickej nadväznosti, využívali typografické tvary veršov. Vyznačuje sa geometrickým riešením zobrazovaných predmetov. Odkrýval krásu, zaujímavosť bežných vecí na základe geometrického stvárňovania.

KUBOFUTURIZMUS: spojenie kubizmu a futurizmu, vyjadruje emocionalitu, zmyselnosť, predstavivosť, spája sa sen a skutočnosť, dynamika a statika, využíva oslobodené verše. V RUS Majakovskij a Chlebnikov „akt zostupujúci zo schodov“

SURREALIZMUS: nadrealizmus, autori sa pri tvorbe nepridržiavali len bežnej logiky, zachytávali nie len to, čo je v ich vedomí ale aj to čo je v ich vnútri- podvedomí, vychádzajú z podvedomia a zo sna, voľná obraznosť, pudové asociácie, voľný verš a rým, literatúrou varovali pred vojnou, zakladateľ Salvádor Dalí.

D) FUNKČNÉ JAZYKOVÉ ŠTÝLY: spôsob akým vyberáme a usporadúvame jazykové prostr. v jazykových prejavoch

- **Publicistický** – aktuálne písomné a ústne prejavy pre širokú verejnosť, má objektívne informovať, vzdelávať, zrozumiteľnosť, výstižnosť, pôsobivosť, stručnosť (správa, reportáž, interview, recenzia, fejtón, úvodník, komentár)
- **Rečnicky** – mimojazykové prostriedky, intenzita hlasu, gestikulácia... má kratší rozsah a prehľadnejší obsah
- **Umelecký** – poetizmy, okazionalizmy, má zapôsobiť na emócie, vyvolať pocit, náladu, využíva básnické vyjadrovacie prostriedky, nie je významovo jednoznačný
- **Hovorový** – štandardné slová, expresíva, frazeologizmy, obrazné pomenovania, jednoduché súvetia. Často je súčasťou beletrie, najmä námetov v nižších spol. vrstiev, rozhovory v priateľskom duchu, častejšie v próze než v poézii, kde však nie je výnimkou – ukážka od Ferlinghettiho – Obrazy zašlého sveta „vletia do ksichtu, je vám fuk, proti srsti“
- **Náučný** – zložené súvetia, častice, kauzálne súvetia, odborné slová, logická kompozícia, prísna vedecká argumentácia...
- **Administratívny** – neutrálne, knižné slová, termíny, skratky, značky, skratkové slová, povolené konštrukcie, písomná forma, stručnosť, prehľadnosť, vecnosť, ustálené štátne normy (žiadost', životopis...)